ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ НОВІТНІХ АНГЛІЦИЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Ольга ДЬОЛОГ,
кандидат філологічних наук,
доцент ХНТУСГ (Харків)

У статті досліджуються англіцизми, що з'явилися в українській мові в кінці XX – на початку XXI ст. Зроблено спробу дати загальну характеристику найрізноманітніших англіцизмів останнього часу. Аналізуються і новітні англіцизми, і такі, що вже існували в українській мові, але в останнє десятиліття змінили (чи розширили) своє семантичне значення.

Кінець XX – початок XXI ст. став часом неймовірного розширення політичних, економічних та культурних зв'язків України з іноземними (у першу чергу – з англомовними) країнами. Це спричинило посилення надходження в українську мову чужомовної лексики. Особливо зросла кількість запозичених англіцизмів для найменування нових явищ, наявних в англомовній світовій практиці, і які з'явилися у нашій мові у зв'язку з політичними та економічними реформами.

Складні процеси в сучасній українській мові, пов'язані з інтенсивним припливом запозичень (переважно з англійської мови), закономірно отримують неоднозначні оцінки україністів: з одного боку, дослідники відзначають певне збагачення мови, наближення за допомогою асимільованих іншомовних запозичень до світових досягнень у суспільно-політичній, економічній, управлінській, торговельній тощо сферах, з іншого – перевантаження й засмічення рідної мови чужими лексемами, до того ж, часто за наявності українських відповідників.

Вивченню проблем іншомовних запозичень присвятили чимало праць вітчизняні та іноземні дослідники (Б. Ажнюк, О. Ахманова, В. Виноградов, Ю. Жлуктенко, О. Муромцева, О.Пономарів, І. Огієнко, В.Самійленко, С. Семчинський, Д. Шмельов, L. Bloomfield, E. Haugen, A. Martinet, U. Weinreich та інші).

В останнє десятиріччя вивчення запозичень англіцизмів в українському мовленні активізувалося (Ю. Безрукава, О. Бершов, О. Махньова, А. Наумовець, С. Федорець тощо). Найчастіше воно стосується термінологічної лексики. Втім, складні лексико-семантичні процеси, що відбуваються в лексичній системі української мови внаслідок мовних контактів, вимагають докладних досліджень.

У даній статті зроблено спробу дати загальну характеристику найрізноманітніших англіцизмів, які з'явилися в українському мовленні протягом останнього десятиліття.

Україномовна періодика, радіо, телебачення подають велику кількість англіцизмів для дослідження. Англіцизми також широко представлені у словниках, що з'явилися останнім часом ("Словник іншомовних слів" С.М. Морозова та Л.М. Шкарапути, 2000 р.; "Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові" О.М. Сліпушко, 1999 р.; "Російсько-український словник іноземних слів" Т.П. Мартиняк, 1999 р.). Якщо не брати до уваги фахову термінологічну лексику, то у популярному вжитку англіцизми зустрічаються у найрізноманітніших тематичних групах: економіка, банківська справа, фінанси, кіно, телебачення, музика, розваги, комп'ютерна техніка та технологія, спорт, побутова техніка, сервіс, політика, страви та напої, тварини, медицина, одяг, тканини, канцелярське приладдя, офісна техніка, назви осіб. Численні новітні англійські запозичення, які тематично співвідносяться з економікою, банківською справою і фінансами, зумовлені великими змінами в цих сферах життя і впровадженням ринкової економіки в Україні, а з нею і виникненням потреби в найменуванні нових явищ, які вже мають інтернаціональні (переважно на ґрунті англійської мови) назви (наприклад, *компанія, аудит, лізинг, кріейтор* тощо).

Сфера культури й розваг (кіно, телебачення, відео тощо) теж піддалася великим змінам і запозичила багато явищ, предметів, понять з цих галузей, дуже розвинутих на Заході (переважно в США). Разом з явищами, предметами та поняттями запозичуються і їхні чужомовні назви (англіцизми) як такі, що переважно не мають еквівалентів в українській мові (наприклад, *блокбастер*, *хіт-парад*,

трилер, *серіал, ток-шоу, сиквел, римейк, хепі-енд, овертайм, кліп* тощо).

Чимало запозичень належить до тематичної групи "комп'ютерна техніка і технологія". Це можна пояснити також запозиченнями реалій у позамовній сфері – у галузі комп'ютерної техніки, інформатики й інформаційних технологій, всесвітньої мережі Інтернет тощо. Це відбувається у зв'язку з відсутністю більшості відповідників в українській мові (*сервер, дискета, сайт, ноутбук, тонер, трафік, Інтернет, чип, онлайн, джойстик, хакер, провайдер, веб-сайт* тощо). Чимало спортивних англіцизмів стали традиційними в українській мові (*баскетбол, волейбол, бокс, ринг, серфінг* тощо). І нині спостерігаємо постійне їх кількісне зростання. Запозичення спричинене розширенням міжнародних, у тому числі й спортивних, зв'язків, знайомств із новими для нашої дійсності спортивними іграми й змаганнями, а також явищами (*віндсерфінг, скайсерфінг, кайтсерфінг, айсбординг, сноубординг, екстрим, сквош, кікбоксінг, степ-аеробіка, софтбол, айсинг, пейнтбол, бодибілдинг, драфт, плей-оф* та інші*).*

Назви побутової техніки, товарів і сервісу також розширили свій склад у мові завдяки новітнім англіцизмам. Це є номінативним відбиттям запозичення нових реалій побутової сфери, кількість яких значно збільшилася за рахунок входження у повсякденне життя товарів і послуг з американської (або іншої закордонної) дійсності, що раніше були незнаними в нашому житті або вважалися екзотичними (*блендер, грумінг, тримінг, ліпоксація, пейджер, пілінг-крем, секс-шоп, скраб, хендлер, шокер* тощо). Достатньо численною тематичною групою є група політичної лексики (*саміт, піар, паблік рилейшнз, віп, віп-місця, імідж, іміджмейкер, бодигард, дайджест, рейтинг, спічрайтер, кілер, стингер, джет-сет, екзит-пол, грин-кард* тощо). Поява таких слів в українській мові також зумовлена розширенням міжнародних зв'язків і посиленням впливу світових суспільно-політичних процесів на Україну. Ряд дослідників (Д. Ганич, І. Олійник, О. Пономарів) стверджують, що розвиток семантичної структури запозиченої лексеми у мові, яка її приймає, може супроводжуватися певними змінами (ускладнення та спрощення структури, переінтеграція значень). Зміни в семантичній структурі запозиченої лексеми часто супроводжуються змінами у структурі окремих значень на схематичному рівні – розширення, звуження та перенос значення.

Однією з характерних рис є актуалізація запозичень, що належать до пасивного або спеціального шарів лексики. При цьому може відбуватися втрата:

а) негативної оцінки чи іронічного забарвлення (наприклад, як у лексемі *шоу*);

б) стилістичного позначення щодо "властивостей капіталістичної дійсності" (*брокер, дилер, менеджер* тощо);

в) деяких сем, які пов'язують значення з денотатом, що існує лише в закордонній дійсності (*коледж, офіс*).

Наприклад, при порівнянні значень лексеми "брокер" (у капіталістичних країнах – "посередник під час укладання різних угод, у тому числі й на біржі"[*1*] та "посередник під час укладання різних угод на біржі, який спеціалізується з певних товарів чи послуг"[*2*]) виявляється, що сучасне значення (друге з наведених) характеризується відсутністю семи "в капіталістичних країнах". З цим пов'язане й очевидне збільшення частоти використання деяких наявних в українській мові англійських запозичень попередніх періодів (*бізнес, бізнесмен, боулінг, брифінг, брокер, рекет, імпічмент, інвестор, коледж, маркетинг, менеджмент, монітор, моніторинг, прес-реліз, процесор, супермаркет, холдинг, чіпси* та інші).

Про згадану актуалізацію свідчать і новоутворені в українській мові лексичні одиниці, складені на основі, наприклад, запозичення "бізнес", що увійшли в сучасне використання: *бізнес-план, бізнес-програма, бізнес-ленч, бізнес-партнер, бізнесвумен, бізнес-клас* тощо. Слід відзначити і переосмислення прямих значень, і появу переносних у деяких запозичень (*бартер, пресинг* тощо), і розширення значення за допомогою семи на позначення явищ української дійсності (*рейтинг, маркетинг, менеджмент, імпічмент* тощо).У деяких випадках за таких змін відбувається наближення до семантичної структури етимона у мові-джерелі. Розглянемо динаміку семантичної структури лексеми "менеджер" з 80-х рр. До кінця XX ст. словники за редакцією О.С. Мельничука наводять таке визначення цього слова: "специфічний соціальний прошарок сучасного капіталістичного суспільства, включає найманих професійних керуючих (директори підприємств, керівники окремих підрозділів) у концернах, трестах, синдикатах тощо". У словнику С.М. Морозова та Л.М. Шкарапути лексема "*менеджер*" визначена як: "1) фахівець з управління господарськими процесами, виробництвом, обігом товарів і послуг, найманий управляючий; 2) підприємець у галузі професійного спорту, шоу-бізнесу тощо, який організує виступи спортсменів, артистів і т. ін."[*1*].

В англійській мові слово "manager", що є еталоном запозиченої в українську мову лексеми "менеджер", означає: 1) той, хто займається управлінням частиною або всією компанією чи іншою організацією; 2) відповідальний за ділові справи співака, актора тощо; 3) відповідальний за тренування й організацію оперативної команди [*2*]. Як бачимо, в українській мові відбулися певні зміни в семантичній структурі даної лексеми, що привели до втрати семи "капіталістичне суспільство", а також переструктурування значення – формування полісемантичної структури лексеми, що складається з двох значень, які, в основному, відбивають семантичну структуру етимона "manager" в англійській мові. Отже, відбувається уточнення значення запозичення у напрямку його наближення до вихідного значення етимона в англійській мові.

Більшість новітніх запозичень з англійської мови називають нові явища в різних сферах життя, тобто запозичення номінації відбувається паралельно із появою нового детоната, який ним позначається (*екстрим, шейпінг, бодибілдинг, памперси, секонд-хенд, пейджер, шейкер, блендер, караоке, вінчестер, модем, факс, флеш-диск, спонсор, імідж-мейкер* тощо). Запозичується назва лексеми (*пейджер, блендер, файл*) або нове значення наявної лексеми (*кліпси, шунт*), або з'являється омонім (*скотч, вінчестер*). Так, окрім вміщеного у попередніх словниках значення лексеми "вінчестер" (назва, за ім'ям

винахідника О.Д. Вінчестера, магазинних, а пізніше автоматичних рушниць, що випускалися з середини XIX ст. американською фірмою стрілецької зброї) [*1*], з'явилося омонімічне значення: вінчестер – герметизований носій магнітного запису інформації від назви м. Вінчестер в Англії [*2*].

Переважно запозичення нових англіцизмів у систему української мови відбувається безпосередньо. Так, до сучасної української мови потрапляє 80 відсотків англо-американських слів. Прикладом, коли англійська мова є мовою-джерелом запозичень, можуть бути такі найменування: *андеґраунд, грант, дилер, драйвер, інжиніринг, кеш, імідж-мейкер, трилер, флаєр, шоу-бізнес, шоумен, джойстик, плеєр, кікбоксінг, фітнес, бебі-бум, фастфуд, хотдог, секонд-хенд* тощо.

Трапляються деякі лексеми, у назві яких експліцитно виражені компоненти, пов'язані із власними назвами, покладеними в основу цих комбінацій (*вінчестер* – від назви міста Вінчестер; *гамбургер* – від назви міста Гамбург; *далматин* – від назви історичної області Югославії Далмації, *кирза* – від назви селища в Англії Керзи; *ньюфаундленд* – від назви острова Ньюфаундленд; *пекінес* – від назви міста Пекін).

Іншим способом запозичення є використання англійської мови як

мови-посередниці. Серед запозичень можна виділити такі структурні типи:

1) слова латинського або грецького походження, запозичені спочатку в англійську, а потім з неї – в українську мову (*асистанс, ірейта, триплікат*);

2) слова, штучно створені в англійській мові з латинських або грецьких елементів (*телепроект, парамедицина*);

3) слова, створені в англійській мові на основі грецького або латинського елементів та англійської частини (*суперхіт, суперстар, телебос*);

4) слова інших мов, які спочатку були запозичені в англійську, а потім, через її посередництво, перейшли в українську мову (*кетчуп, зомбі*);

5) слова, створені в англійській мові на основі англійського компонента та запозиченого з інших (не грецької та латинської) мов (*айс-ревю, сафарі-парк*).

Таким чином, в українській мові кінця XX – початку XXI ст. відбуваються закономірні лексико-семантичні процеси у зв'язку з появою нових англомовних запозичень. У їх семантиці, порівняно зі значенням їх етимонів, здійснюються семантичні зрушення, які складають цілісну картину закономірностей та особливостей процесу формування семантики слів англомовного походження в сучасній українській мові. Цей складний процес потребує подальшої уваги лінгвістів та передбачає глибокий аналіз зазначених вище мовних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кислюк Л.П. Нові англійські запозичення і термінологія //Українська термінологія. – Львів, 1992. – С.236-239.

2. Козир Є. Проблеми унормування чужомовних запозичень //Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць – Вип. IV.-К.: КНЕУ, 2001. – С.245-247.

3. Мазурик Д.В. Сучасні тенденції в оновленні лексики української літературної мови //Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 29.- Львів, 2000.- С. 177-182.

4. Наумовець А. Імплементація англіцизмів в українській мові //Укр. термінологія і сучасність: Зб. наук. праць – Вип. IV.- К.: КНЕУ, 2001.- С.19-20.

5. Словник іншомовних слів /За ред. О.С. Мельничука. – Вид. 2-е, випр. І доп. – К.: УРЕ, 1985.

6. Словник іншомовних слів /Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. Думка, 2000.

7. Funk and Wagnalls. Standard Dictionary. Copyright, by Lippincott and Crowell Publishers, 1980.